

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
на дисертаційне дослідження
ДРОБИШ Анастасії Андріївни
«ДУХОВНА МУЗИКА АНТОНА БРУКНЕРА:
ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ»,
представлене на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства
за спеціальністю 17.00.03 – музичне мистецтво

Процеси національної ідентифікації в сучасному суспільстві супроводжуються різноманітними науковими та духовними течіями. Динаміка їхнього розвитку прогнозує появу нового культурологічного феномену, який правдиво «матеріалізує» прагнення людини осягнути цілісну картину світової історії або певних її явищ. Дослідження жанрово-стильових особливостей духовної музики Антона Брукнера є одним з таких феноменів. Він уособлює досвід західної богослужбової традиції Європи, яка унікальна у вимірах часу та в своєрідності своїх ознак. Це саме той науковий шлях, який відкриваючи нове, дає можливість глибше розуміти своє, скеровуючи майбутні шляхи що до подальшого позитивного розвитку.

Подібно тому як Йоганна Себастьяна Баха називають п'ятим евангелістом, так Антона Брукнера можна назвати музичним апостолом Римо-Католицької Церкви. Всі 72 роки життя майстра були невтомним пошуком «улюбленого Бога», сповнені ідеї високого служіння Церкві та людям. Цей духовний досвід він залишив у своїй творчості тому вона так важлива для сучасного секулярного світу.

Нажаль зараз християнська церква перед натиском атеїзму та агностицизму по всьому світу втрачає свій вплив на уми і серця людей. Ця епідемія невірства поширюється на глобальному рівні. У різних країнах Європи свідомо віруючи християни складають не більше одного відсотка. Цей факт дуже насторожує. Відомо, цивілізація, що посадила на бенкеті життя на головне місце бізнесменів, артистів, політиків, спортсменів і залишила Христу місце останнього жебрака - така цивілізація (за словами свт. Миколи Велимирович), приречена.

Маленький крок в подоланні цієї кривизни зі своєї сторони робить дисертантка намагаючи об'єднати музикознавство з літургійною практикою та

богослов'ям. На наш погляд це найважливіша основа, правильний шлях – позитивний і перспективний.

Дисертаційне дослідження Дробиш Анастасії Андріївни є важливим кроком у цілісному осягненні сакрального музичного виміру західноєвропейської цивілізації в основі якої християнські цінності - унікальні духовні феномени, що саме по собі обумовлює новизну дослідження, не кажучи про великий пласт опрацьованого в дисертaciї матерiалу.

Як одна з перших спроб саме такого дослідження, дисертацiя А.А. Дробиш на прикладi духовної музики Антона Брукнера пiднiмає одну з найважливiших проблем жанрово-стильових особливостей автора з точки зору християнської iдеологiї i тому, цiлком природно, вона не може охопити всю проблематику, пов'язану з феноменом Брукнерознавства, у всiй повнотi. Проте в роботi переконливо запропонованi рiшення важливих питань, зробленi необхiднi акценти, хоча i виникають питання пiд час читання тексту.

Разом iз цим, праця характеризується науковою фундаментальнiстю завдяки: **по-перше**, обраним для дослiдження i, на мiй погляд, ретельно опрацьованим аспектам: iсторiографiчному, музикознавчому, теоретичному, богословському тобто, без сумнiву, базовим для осягнення змiсту; **по-друге**, панорамному характеру розкриття теми, орiєнтованому на виявлення вузлових i ключових позицiй, що обумовлено метою роботи: «виявити жанрово-стильовi риси духовної музики Антона Брукнера крiзь призму лiтургiчного тексту» (с.17 дис.); **по-третє**, фундаментальнiй аналiтичнiй, методологiчнiй, та теоретичним базам дослiдження, а це 39 творiв (див. с.197-198) з яких шiсть мес, рекviem ре мinor, фесткантата – «Preiset den Herrn», два псалми 112 i 150, мотети раннього перiоду (малi твори католицької церковної практики), мотети вiденського перiоду, I, звичайно, Te Deum (1884) як пiдсумок життя i творчостi композитора. Сукупнiсть iсторико-культурного, бiографiчного, семантичного, музично-теоретичного, iнтонацiйного, структурного, порiвняльно-типологiчного методiв, принципи герменевтики та екзегетики використанi для дослiдження канонiчних i бiблiйних текстiв, а також вчення Католицької

Церкви про богослужіння, література з богослов'я, літургічної сфери, літургічного музикознавства.

Автореферат у лаконічній і концентрованій формі послідовно розкриває зміст тексту дисертації. Тому в моєму відгуку акцентовані та виділені ті положення та результати, які я вважаю найбільш важливими для розкриття теми, для підтвердження актуальності, новизни та практичної цінності виконаної роботи.

У першому розділі дослідження «Духовна музика Антона Брукнера в науковій літературі: музикознавчий та богословський аспекти», спираючись на богословську літературу робиться спроба синтезу музикознавства та релігії – духовного підходу. Духовна музика А.Брукнера справедливо досліджується, виходячи з її іманентної релігійної природи. Це визначило інформаційне поле дисертації, теоретичні й методологічні аспекти, смислові акценти дослідження. Джерельною базою дослідження, як уже згадувалось, є проаналізовані 39 авторських творів композитора. Робиться спроба виділити єдине джерело звукової образності, прослідити шлях від католицької літургії до гуманізму чистої людяності через освоєння досвіду віденського класицизму (с.29).

Слід відмітити, що рецензована робота написана музикантом, віруючою людиною яка небайдужа до загальних духовних питань тому в науковій праці відчувається любов і позитивна ревність до предмету свого дослідження як цілісного жанрового феномену у всій його стилістичній специфіці.

У другому розділі розглядаються стилізові особливості мес Антона Брукнера. Розвиток традицій у месах раннього періоду та формування авторського трактування музичних образів. Реквієм ре мінор ре мінор (1849 р.) - найраніша робота, яку сам Брукнер вважав гідною збереження в історії, вплив барокової та класицистичної стилістики, а також чотири з шести мес – Missa solemnis (на шляху до власного стилю), Месси ре, мі і фа мінор, як приклад зрілого стилю, відродження ренесансних традицій, романтична концепція.

У месах зрілого періоду дослідник виділяє наступні стилістичні особливості: фактурно-динамічні контрасти, які походять від органної техніки

гри (тутійні величальні фрази, як, наприклад, «*laudamus Te*», «*glorificamus Te*», «*propter magnam*»); барокові, палестрінівські риси: низхідні тетрахорди від тоніки до домінанти, мелодичне заповнення тризуку, поступеневий рух, загальна прозорість фактури, систематичне використання риторичних фігур та числової символіки; тональні відхилення й раптові модуляції у далекі тональності як засіб динамізації та розширення форми, що є стилістикою романтизму; індивідуалізація партії оркестру (особливо у Першій і Третій месах) як передвісник майбутньої зміни жанрового вектору творчості; романтична концепція спостерігається у виокремленні двох драматургічних принципів — хвилеподібного, який досягається секвенційними підйомами, та блокового, що супроводжується фактурними й динамічними контрастами. (c.112)

У третьому розділі на прикладі духовних творів досліджується еволюція стилю А.Брукнера — ранній період (приблизно 1852-1860 роки) - засвоєння традицій на прикладі таких творів як *Magnificat* — величальної молитви до Діви Марії (1852 рік), та трьох псалмів – 22, 114 і 146. Другий підрозділ — на шляху до авторського стилю на прикладі Фестканати «*Preiset den Herrn*» на будівництво нового собору в Лінці (1862) та Псалом 112 (1863), а також третій і четвертий підрозділи — традиції та новації мотети раннього ті віденського періоду, і як підсумок життя А.Брукнера вершина його творчого стилю — *Te Deum* (1884) та Псалом 150 (1892).

Важливо відмітити, що в проаналізованих творах відбувається кристалізація жанрово-стильових особливостей духовної музики А.Брукнера, насамперед удосконалення його поліфонічної техніки. Незважаючи на наслідування досвіду попередників, у деяких фрагментах можна побачити «інтонаційні «зерна», теми-«ескізи», характерні риси саме творчого стилю А. Брукнера як зрілого майстра. Ці твори були своєрідним полем відпрацювання та шліфування інтонацій, ритмоформул та мелодико-гармонічної мови композитора. (c.176). В цілому у творчості А. Брукнера можна виявити два напрями: традиційне продовження класичних принципів з

погляду форми та композиції, а також власне свій шлях, мається на увазі те що стосується втіленню у засобах музичної виразності форм своїх релігійних переконань – трактування біблійних текстів, переосмислення барокової семантики чисел, де саме і проявляється його авторська індивідуальність. Цікавою представляється знайдена дослідницею змістовна арка у музичній мові на початку між 112 та 150 псалмами. Як своєрідне послання – шлях у майбутнє. Як пише спошукач «Рефлексія, автобіографічність виявляється в поверненні до минулого, до моделі, яка була реалізована в ідеальному вигляді у Псалмі 112» (с 175).

Таким чином, кожна з глав дисертації вирішує свої завдання, одночасно вони зв'язані одна з одною не лише за принципом доповнення аспектів, але й єдністю ідей, та наскрізним рухом до мети — розкриття сутності досліджуваної проблеми. Інформаційна насиченість сприяє піднесення рівня масштабності дисертації. В своїй роботі авторка знайшла струнку форму доказів, відповідно до формоутворюючих характеристик самого музичного матеріалу.

Переходячи до зауважень, необхідно сказати, що якихось кардинальних заперечень щодо загальних положень дисертації у мене немає. Мені було дуже цікаво познайомитися з запропонованим у роботі методом музично-теологічного аналізу. І саме тут і виникають питання. Перш за все треба розуміти що це одна з перших спроб такого дослідження з застосуванням принципу духовної феноменології, музично-інтонаційної пневматології. Ми знаємо що музика пише свій літопис цінностей душі людини на її шляху до вічності. І дуже радісно що людство має музику А.Брукнера як своєрідну сповідь серця духовного митця, свідчення віри людини XIX століття що підіймає свій творчий релігійний голос над матеріальністю буденного життя.

Я пройдусь по деяких питаннях, щоб по мірі сил послужити усуненню неточностей та звернути увагу на деякі ідеї, які потребують подальшого розвитку.

У підрозділі 1.1.3. «Богословська література як ключ до розуміння канонічних текстів» ви цитуєте В'ячеслава Медушевського, Людмилу

Шаповалову, Людмилу Зайцеву, шановну Ларису Неболюкову, музикознавця Бруно Вальтера (його труд «Брукнер і Малер»), далі одинадцять посилань на Католицький катехізис і тільки двох богословів - Валентина Васечко викладача богословського факультету кафедри системної теології та патрології Правосланого Свято-Тихоновського Гуманітарного Університету, а також Джеймса Пакера – священнослужителя англіканської церкви, канадського богослова, доктора філософії Оксфордського університету... І сам підрозділ тільки чотири сторінки. Враховуючи те що в Україні є Католицький Університет у Львові, Інститут релігійних наук св. Томи Аквінського у Києві, де працюють серозні науковці, тут можна було підійти більш ретельно до висвітлення цього питання. І на майбутнє досліджуючи композитора, представника одної культурної цивілізації (мається на увазі – західна), порівнювати її з іншою - наприклад східною, і це було цілком природне.

Історично були Рим і були Афіни які мали свої релігійні традиції. Подібно до того як ум і серце у людини. І зараз все розумне людство шукає свій шлях синтезу ума і серця, (Риму та Афін). Коли холодний ум стає сердечним, а гаряче серце розумним, тобто ум на вітварі серця починає служити месу любові і подяки власного життя, це те що можна назвати особистісним літургічним відродженням віруючої людини. До Бога є тільки один шлях – гімн, спів люблячого серця. І саме цей шлях ми бачимо у творчості А.Брукнера. І головне у кожній віруючої людини є можливість зробити свій власний вибір буде на цій месі - євангельського храму людського тіла звучати григоріанський хорал, сучасні секулярні протестантські пісні чи монументальні симфонічні полотна А.Брукнера.

Як відомо є десять основних розбіжностей між заходом і сходом: Тріадологіні, Маріологічні та Екклезіологічні. Я зверну вашу увагу лишає на дві. Перше за все це Філіокве, де мова йде про походження Духа Святого не тільки від Отця, але і «від Сина» (лат. Filioque), далі дуже важливе – два різні погляди на образ буття Святої Трійці: Трьох Обличь в Сутності та Їх прояв у енергії. Саме тут є дужі цікаві перспективи для майбутнього дослідження.

Римо-католики, як і Варлаам Калабрийский (згадаємо полеміку з св. Григорієм Паламою), вважають енергію Трійці тварною: купина, слава, вогненні язики П'ятидесятниці є створеними, які, одного разу зародившись, потім перестають існувати. Римо-Католицька Церква вважає благодать наслідком «Божественної Причини», подібним актом творіння, в той час як Православні церкви – нетварною благодатною енергією, безпосередньою дією Бога (грец. «Енергією»). Простомовною тут біль прагматичний підхід природооткровення на відміну від східного надприродного і трансцендентного.

Інтонаційна природа музики як раз і відображає цій процес – та чи інша енергія залежно від серця і волі митця іпостазує відповідну собі звукову форму – інтонаційне тіло музичної композиції. Тому Святи Письмо словами апостола Павла відкриває нам таємницю: «Улюблені, – не кожному духові вірте, але випробуйте духів, чи від Бога вони» (1.Ін 4:1).

Існує духовний закон всесвіту – будь який дух прагне свого втілення, прояву у той чи іншій формі. Чому для нас богоутілення Божого Слова – Предвічного Логосу Ісуса Христа є таємничим ключом для всесвіту, в тому числі і для музичних феноменів як ідеальна модель. Без втілення у тілі форми (будь то інтонація, звук, фарби, храмова архітектура то що) творчий задум тільки потенція наповнена одвічним томлінням неперетвореного, незадоволеного еросу, і не більше. Тому саме тут богослов'я і визначає закони просторової часової організації інтонаційної тканини твору. Ключом для цього є відомий латинський прислів: «*Lex orandi est lex credendi*» – закон молитви є законом віри.

Тому у мене питання – спираючись на ці міркування з духовно-релігійної феноменології, чи можете ви зв'язати щойно викладені основні розбіжності між східним і західним богослов'я з такими характерними стилюзовими особливостями музики А.Брукнера як каннатний тип композиції, міцне звучання хору, гучна динаміка, tremolo, органні пункти, теситурні та динамічні контрасти, унісони то що?

Наступне питання А.Брукнер та Цеціліанство. На сторінці 69 ви пишете, що німецький союз св. Цецілії розгорнув боротьбу за чистоту католицького богослужіння, відродження традицій вокальних форм і музика з інструментальним супроводом зазнала нападки в їх числі Шуберт, Брукнер, Ліст. Ви пишете, що Брукнер болісно реагуя на ці випади не поступився своїми позиціями. В східній традиції ми би сказали, що Брукнер освятив і воцерковив би інструментальну музику зробив її максимально наближеною для вираження незбагненого, нагадаю, що не використання музичних інструментів за богослужінням у східній церкви будеся на античному принципі людської музики *musica humana* – тіло, голос це найскладніший музичний інструмент, а потім дистанціювання від язичества, опозиція – старий новий заповіти....

Питання який синтез традиційного і новаторського ви би могли виділити у стилі Брукнера як відповідь на вимоги тогочасного цеціліанства?

І як продовження цієї теми ще одне питання Брукнер та Дж.Палестрина, що спільногого та відмінного окрім прозорості фактури та уваги до тексту? (с.78)

І останнє, на сторінці 178 у висновках ви робите цікаве зауваження що «Як для католика, А. Брукнер, порівняно, наприклад, із Ф. Пулленком, майже не приділяє уваги образу Діви Марії, шанування Богоматері мало, очевидно, для композитора другорядне значення. Про це свідчить невелика кількість маріанських піснеспівів у творчій спадщині А. Брукнера» з чи ви це пов'язуєте, що А. Брукнер — митець, художник одного Бога?

Висловлені зауваження не можуть похитнути висновок про високу якість представленої на захист дисертації. Робота спирається на великий обсяг джерел, проаналізованих та осмислених з точки зору християнської ідеології. Висновки роботи аргументовані, робота є монографічною.

Дисертація відповідає спеціальності 17.00.03 — "музичне мистецтво". Її результати будуть використані не тільки у навчальних курсах з історії музики та вітчизняної музичної культури, культурології, але і в таких курсах як Музична літургіка, Церковний спів, у роботі теоретиків, що отримали

інструментарій дослідження жанрово-стильових особливостей духовної музики А.Брукнера.

Кваліфікуючи наукову працю Дробиш Анастасії Андріївни, ми маємо можливість засвідчити, що дослідження присвячене актуальній темі, містить значний обсяг нової інформації — як у плані нового погляду на відомі джерела, так і в плані вірогідності й новизни положень і висновків у теоретичній сфері проблем. Дисертація є вагомим внеском у сучасну науку брукнерознавства. Результати праці матимуть попит і увійдуть до інформаційної бази науки й музичної освіти при підготовці спеціалістів. Усе вищезгадане дозволяє дійти висновку, що Дробиш Анастасія Петрівна гідна присудження вченого ступня кандидата мистецтвознавства.

26.04.2021

Кандидат мистецтвознавства,
кандидат богослов'я,
заслужений діяч мистецтв України
професор кафедри теорії та методики
музичної освіти, хорового співу
і диригування
Факультету мистецтв
імені Анатолія Авдієвського
НПУ ім. М.П. Драгоманова.

Д.А.Болгарський

